

basma sanatından anlayan ve Müteferrika emeklilerinden olup henüz hayatta bulunan birkaç ustanın peşine düştü. Bunların katkılarıyla satın alınan, ancak kapsamlı bir tamirati gerektiren alet ve edevatın onanımına geçildi. Bu işler ustaların yetersiz kalmaları sebebiyle “bozarak-düzerek” gerçekleştirildi, dolayısıyla zaman kaybına yol açtı ve satın almak için ödenen meblağın iki katı masrafa girildi. Bu sebeple işin pahalıya mal olduğu bildirilmektedir. Matbaa nihayet kitap basacak duruma geldiğinde I. Abdülhamid’in de isteğiyle Naîmâ, Râşid ve Küçük Çelebizâde Âsım gibi basılmış tarihlerin devamı olmak üzere İzzî, Sâmi-Şâkir-Subhî tarihleri ve *İrâbü’l-Kâfiye* adlı dil bilgisi kitabı basıldı. Râşid Efendi’nin beyanına göre 50-60 ke se masraf edildiğinden bu kitapların pek fazla tâlibi çıkmadı ve elde kaldı, dolayısıyla yatırılan sermaye geri dönmedi. Nihayet Râşid Efendi basmacılık işini zararlar terketmek zorunda kaldı. 1783-1785 yıllarındaki bu basım işlerinden sonra 1207 (1792-93) yılına gelinceye kadar başka bir şey basılmadı. Bu tarihler arasında III. Selim’in isteği üzerine “Vauban tercümelere” diye bilinen savaş sanatıyla ilgili üç eser basıldı ve bunların masrafları hazineden karşılandı. Eserlerin müellifi istihkâm ve strateji uzmanı Fransız Müstahkem Mevkiler Genel Müfettişi Sébastien le Prestre de Vauban’dır. Bu eserlerin tamamlanmasıyla Râşid Efendi de basmacılık işine kesin olarak son verdi. Elindeki mevcudat Mühendishâne Matbaası’nda kullanılmak üzere devlet tarafından satın alınmak istendiğinde Râşid Efendi mevcut alet ve tezgâhları için 13.000 kuruşu aşan masraf yaptığını ifade etti, ancak bunların satışa çıkarılması halinde en fazla 5-6000 kuruş verilebileceğini, dolayısıyla Müteferrika bakiyesi olarak 4000 kuruşa alıp işler hale getirebilmek ve yenileriyle takviye etmek için 9000 kuruş daha harcadığı mevcudata sarfettiği meblağın tamamını talep etmekten utandığını belirtti. Neticede elindeki basma edevatının devlet tarafından 7500 kuruşa satın alınmasına rıza gösterdi (bunların tam dökümü için bk. Beydilli, s. 122-124). Hazırlanan dökümde yer alan kırk sekiz adet şekilli bakır gravür levhanın Vauban tercümelere kullanılmak üzere hazırlandığı anlaşılmaktadır. Elindeki diğer kitabı, 916 adet Vauban nüshasını ve kâğıtları teslim edince, berati iptal edildi (25 Şubat 1797).

Bu durumda Râşid Efendi Matbaası’nın çoğunlukla işlevsiz geçen on beş senelik basım hayatı süresinde 1783-1786 ve

1792-1794 arası üçer parça olmak üzere altı kalem eser basıldı: **1. Târih-i Sâmi ve Şâkir ve Subhî** (basım tarihi: 1198/1784). **2. Târih-i İzzî** (basım tarihi: 1199). **3. İrâbü’l-Kâfiye** (hazırlayan Zeynîzâde Hüseyin b. Ahmed, basım tarihi: 1200). **4. Fenn-i Harb**. Müellifinin Vauban olduğu zannedilmekteyse de Bernard Forest de Belidor’a aittir. III. Selim’in isteği üzerine Fransızca’dan Konstantin Ipsilanti (1796’da taltifen Dîvân-ı Hümâyün tercümanı oldu) tarafından Türkçe’ye çevrildi (basım tarihi: 1207, 327 adet basılmıştır). **5. Fenn-i Lağım** (Traité de mines; yazarı Sébastien le Prestre de Vauban, mütercimi Konstantin Ipsilanti, basım tarihi: 1208, 300 adet basılmıştır). **6. Usûl-i Harbiyye** (Traité de attaque; yazarı Vauban, mütercimi Konstantin Ipsilanti, basım tarihi: 1208, 300 adet basılmıştır).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâsif, *Târih* (İlgürel), s. 132-134; Cevdet, *Târih*, I, 65; III, 120-121; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 520-521; Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)*, İstanbul 1995, s. 99, 104-105, 112-117, 121-124, 181-212.

KEMAL BEYDİLLİ

RÂŞİDÎ, PİR HÜSÂMEDDİN

(پير حسام الدين راشدي)

(1911-1982)

**Pakistanlı tarihçi,
biyografi yazarı,
gazeteci ve nâşir.**

20 Eylül 1911’de Sind’in Lârkâna bölgesinde Retûdirû’ya (Ratodero) bağlı Behnen köyünde doğdu. Babası Pîr Seyyid Muhammed Hâmîd Şah’tır. Daha sonra ailesiyle birlikte Karaçi’ye yerleşti. Farsça, Sindce ve İngilizce öğrenmeye başladığı ilk eğitim aşamasını özel hocalardan ders alarak tamamladı. Böylece resmî eğitim kurumlarında okumadan kendini yetiştirdi. Yazı hayatına on sekiz yaşında iken *Jagan* gazetesinde başladı. 1930’da Sukkur’da *el-Menâr* gazetesinin editörlüğünü yaptı. Ardından ağabeyi ile kendi gazetesi olan *Sitâre-i-Sindî*’i çıkardı. Bir süre sonra yazmalar üzerine çalışmaya başladı. 1952’de Bağdat, Kahire, Beyrut, Şam ve Londra’yı kapsayan yolculuğu sırasında kütüphanelerde araştırma yaptı ve tanınmış yazarlarla görüştü. 1956’da aynı amaçla tekrar Bağdat, Şam ve Beyrut’a, 1958 ve 1966’da Afganistan’a gitti. 1958-1962 yıllarında Filipinler’de bulundu. 1964’te Pakistan’ın resmî temsilcisi sıfı-

Pîr Hüsâmeddin
Râşidî

tıyla Moskova’daki Asya Afrika Dil Bilimi Kongresi’ne katıldı. Aynı yıl araştırmalar yapmak için Hong Kong’a, 1966’da da Çin’e giden Pakistan edebiyat heyetinde yer aldı. İran’a birçok defa seyahat etti; 1966’da Kültür ve Sanat bakanının davetlisi olarak Tahran’da I. Dünya İranologlar Kongresi’ne iştirak etti. Gittiği yerlerde topladığı el yazması ve matbu kitaplarla büyük bir kütüphaneye kurdu. Daha sonra bunları İslâmâbâd Kâidiâzam Üniversitesi ile Sind Üniversitesi’ne hediye etti. Kültürel ve ilmî çalışmalarından dolayı 1964’te Pakistan cumhurbaşkanı tarafından “Sitâre-i İmtiyâz” ödülüne layık görüldü. Ertesi yıl İran Devleti’nin Nişân-ı Sîpâs ve 1966’da birinci dereceden Nişân-ı Sîpâs ödülünü aldı. 1974’te Tahran Üniversitesi Edebiyat ve İnsan Bilimleri Fakültesi kendisine fahri edebiyat doktoru unvanı verdi. 1 Nisan 1982’de Karaçi’de vefat etti. vasiyeti üzerine Karaçi’ye 100 km. uzaklıkta Mekelî’de (Makli) bulunan Mahdûm Muhammed Hâşim Tettevî’nin türbesine defnedildi. 1996 yılında Sind Üniversitesi tarafından Râşidî’ye fahri Urdu edebiyatı doktoru unvanı verilmiştir.

Eserleri. Telif: *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Keşmîr* (I-IV, Lahor 1967, 1982; Karaçi 1969); *Mirzâ Gâzi Big Turhân ûr us ki Bezm-i Edeb* (Karaçi 1970); *Mağâlât-ı Râşidî* (nşr. Gulâm Muhammed Lakho, Karaçi 2002); *Peyvendhâ-yi Ferhengî u Edebiyyi İrân u Pâkistân: Mecmû‘a-i Mağâlât* (nşr. Encem Hamîd, İslâmâbâd 2014). Neşir: İdrâki-yi Beygelârî, *Meşnevî-yi Çenî-sernâme* (Haydarâbâd 1956); Mîr Ali Şîr Kâni Tettevî, *Mağâlâtü’ş-şu‘arâ* (Karaçi 1957), *Meşnevîyât ve Kaşâ’id* (Haydarâbâd 1961), *Meklinâme* (Haydarâbâd 1967), *Tuḥfetü’l-kirâm* (Haydarâbâd 1971); Şah Cihangir Hâşimî, *Meşnevî-yi Mazharü’l-âşâr* (Haydarâbâd 1957); Mahdûm Muhammed İbrâhim Halîl Tettevî, *Tekmile-i Tezkire-i Mağâlâtü’ş-şu‘arâ* (Karaçi 1958); Yûsuf Mîrek b. Mîr Ebû’l-Kâsım, *Târih-i Mazhar-ı Şâhcihânî* (Haydarâbâd 1963); Abdülhakîm Atâ-yi

Tettevî, *Heşt Bihişt* (Haydarâbâd 1963); Miyân Nûr Muhammed, *Menşûrû'l-vaşıyye ve destûrû'l-ḥükûme* (Haydarâbâd 1964); Mîr Muhammed b. Celâl Tettevî, *Tarḥânnâme* (Haydarâbâd 1965); Seyyid Abdülkâdir b. Haşım Tettevî, *Ḥadîkatü'l-evliyâ²* (Haydarâbâd 1967); Muhammed Fahrî-yi Herevî, *Tezkire-i Ravzatü's-selâḥin ve Cevâhirü'l-acâyib* (Haydarâbâd 1968); Aslah Mirzâ-yi Keşmîrî, *Tezkire-i Şu'arâ-yi Keşmîrî* (Karaçi 1967; Lahor 1983); Bayram Han, *Dîvân* (Karaçi 1971, Muhammed Sâbir ile birlikte); Cemâlî-yi Dihlevî, *Meşnevî-yi Mihr ü Mâh* (İslâmâbâd 1974); Âfitâb Rây-i Leknevî, *Tezkire-i Riyâzû'l-ârifîn* (I-II, İslâmâbâd 1977-1982). Bunların dışında birçok eserin çeviri ve neşrine nezaret etmiş, bazılarına takdim yazısı yazmış ve çeşitli dergilerde makaleleri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Hüseyin Tesbîhî, *Fârisî-yi Pâkistânî ve Meṭâlib-i Pâkistân Şinâsî*, İslâmâbâd 1977, II, 295-296; a.mlf., *Kitâbhânehâ-i Pâkistân*, İslâmâbâd 1977, I, 28, 132; Sâcidullah Tefhîmî, "Ḥidmât-ı Pîr Seyyid Hüsâmüddîn Râsîdî be-²Ulûm ve Edebiyât-ı Fârsî", *Dânîş*, sy. 90, İslâmâbâd 1386 ḥş., s. 97-98; Sabahaddîn Abdurrahman, *Pîr Hüsâmüddîn Râsîdî ür An ki 'İlmi Kârnamî*, Karaçi 1984; Gulâm Muhammed Lâkhû, *Sind Cû Târiḥ-i Tahkîk-i Câ'ize*, Karaçi 1997, s. 363-394, 404-419; a.mlf., "Seyyid Hüsâmüddîn Râsîdî ür An ki 'İlmi-yi Âşâr (iyek Muḥtaşar-ı Câ'ize)", *Peyğâm-ı Âşînâ*, İslâmâbâd 2006, s. 81-89; İrec Efşâr, *Nâdire-i Kârân* (nşr. Mahmûd Nîkûye), Tahran 1382 ḥş., s. 1049; Ârif Nevşâhî, "Vefât-ı Pîr Hüsâmüddîn Râsîdî", *Âyende*, VIII/3-4, Tahran 1361 ḥş., s. 207-208; a.mlf., "Kârnamê-i Seyyid Hüsâmüddîn Râsîdî", a.e., X/11 (1361 ḥş.), s. 11-23; a.mlf., "Kitâbsînâsî-yi Âşâr-ı Hüsâmüddîn Râsîdî", *Dânîş*, sy. 90 (1386 ḥş.), s. 45-70; Cemîl Câlîbî, "Pîr Hüsâmüddîn Râsîdî", *Ḳavm-i Zebân*, LII/12, Karaçi 1982, s. 64; Hâmid Ali Kureşî Hânânî, "Seyyid Hüsâmüddîn Râsîdî be-Hâşiyet-i Muḥakkîk ve Müverriḥ", *Mihrân*, XXXII/1, Câmşûrû 1983, s. 56-58.

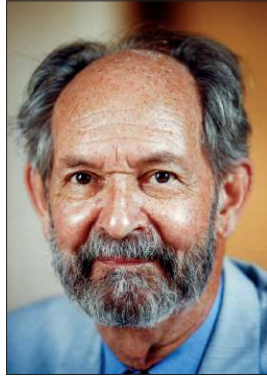

ÂRİF NEVŞÂHÎ

RAYMOND, André
(1925-2011)

**Osmanlı dönemi
Arap şehirleri uzmanı,
Fransız tarihçisi.**

Montargis'te (Fransa) doğdu. 1945'te Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. 1947-1949 yıllarında Tunus'ta Fransızca eğitim veren Carnot Lisesi'nde, 1949-1951 arasında Sâdikî Koleji'nde öğretmenlik yaptı. 1951'de Oxford St. Antony's College'da Albert Hourani danışmanlığında başladığı, Tunus'un himaye dönemini ele alan, "British

André
Raymond

Policy towards Tunis (1830-1881)" başlıklı birinci doktora tezini 1953'te tamamladı. Tezini hazırlarken Charles-André Julien, H.A.R. Gibb'den de yararlandı. Tunus'ta bulunduğu yıllarda bölgedeki Fransız sömürgeciliğinin olumsuz etkilerini ve bağımsızlık mücadelesinin gelişim sürecini bizzat gördü. Hourani'nin teşvikiyle Fransa'ya döndü, Osmanlı ve modern dönem Arap tarihine dair çalışmalar yapmaya başladı.

Bir süre Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'nde çalışan Raymond, Arapça'yi iyi derecede öğrenmek ve Yakınoğu'yu tanımak için Şam'daki Fransız Enstitüsü'nden aldığı bursla Dimaşk'a gitti (1954). Orada bir yıl Arapça okuduktan sonra Mısır'a geçerek Kahire'deki Fransız Enstitüsü'nde çalıştı, araştırmalarını özellikle Tunus ve Mısır üzerine yoğunlaştırdı. Burada Gaston Wiet'in tavsiyesiyle Kahire'nin sosyo-ekonomik tarihiyle ilgili incelemeler yaptı. Kahire'de zamanını Kadı Sicilleri Arşivi'nde çalışmak ve şehrin Osmanlı dönemindeki durumunu incelemek için şehri dolaşmakla geçiriyordu. Ayrıca Kahire'yi Osmanlı döneminin Dimaşk, Halep, Bağdat, Tunus gibi Arap şehirleriyle mukayese edebilmek için bu şehirleri de ziyaret etti. 1957'de Tunus Üniversitesi'nde okutman olarak göreve başladı, 1959-1964 yıllarında Bordeaux Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap dili ve medeniyeti üzerine konferanslar verdi. 1964'te Aix-en-Provence'da Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'nde çalıştı. 1965'te tekrar Bordeaux Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne döndü. 1966'da Dimaşk'ta Institut Français des Etudes Arabes'da müdür yardımcılığı yaptı. 1969-1975 yılları arasında bu enstitünün imkânlarından da yararlanarak ilk önemli eserini hazırladı. Bu görevi sırasında Paris Üniversitesi l'de Claude Cahen danışmanlığında XVIII. yüzyıla Kahire'nin sosyoekonomik tarihi üzerine ikinci doktora-sını aldı. Şehir tarihçiliği konusunda ken-

disine asıl şöhretini kazandıran "Artisans et commerçants au Caire au XVIIIe siècle" başlıklı tezini 1972'de tamamladı.

1975'te Provence Üniversitesi'nde çalışmaya başladı. 1977'den itibaren profesör öğretim üyesi olarak yürüttüğü görevinden 1988'de emekliye ayrıldı. Bu tarihten itibaren aynı üniversitede fahri profesör sıfatıyla hocalığına devam etti. Harvard (1981) ve Princeton'daki (1988-1990) çalışmalarının yanı sıra önemli akademik merkezlerde kuruculuk, başkanlık ve yöneticilik yaptı. 1984-1988 yıllarında Provence Üniversitesi'ndeki Centre de Recherches et d'Etudes sur les Sociétés Méditerranéennes'nin yöneticiliğini üstlendi. Mayıs 1986'da Institut de Recherches et d'Etudes sur le Monde Arabe et Musulman'ı kurdu ve 1989'a kadar başkanlık görevinde bulundu. 1987'de Association Française Pour l'Etude du Monde Arabe et Musulman'ı oluşturdu. 1987-1990 yıllarında Institut du Monde Arab de Paris'de müdür yardımcısı olarak çalıştı. Bu yıllarda şehir tarihçiliğinde açtığı çığırı devam ettiren çok sayıda öğrenciyi tez danışmanlığı yaptı. Öğrencileri ve meslektaşları André Raymond için armağan kitaplar hazırladı: *Villes au levant, hommage à André Raymond* (ed. Jean-Paul Pascual), *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, 55/56, 1990/1-2; *Etudes sur les villes du proche-orient, XVIe-XIXe siècle, Hommage à André Raymond* (ed. Brigitte Marino, Dimaşk 2001), *Mélanges méditerranéens d'amitié et de reconnaissance à André Raymond* (ed. Abdeljelil Temimi, Tunus 2004), *Histoire, archéologies et littératures du monde musulman mélanges en l'honneur d'André Raymond* (ed. Ghislaine Alleaume v.dğr., Kahire 2009). Raymond 18 Şubat 2011'de Aix-en-Provence'da öldü. Kendisine İslâm ülkelerinde ve Batı'da çeşitli ödül ve nişanlar verilmiştir.

Fransız Annales Okulu'nun yöntemlerini şehir tarihi araştırmalarına uygulayan André Raymond şarkiyatçıların İslâm şehirleri hakkındaki yaklaşımlarını sorgulama sürecini başlatmış, bu alanda bir dönüm noktası sayılan doktora tezi ve daha sonra yazdığı makalelerle Arap şehirlerinin genel karakteristiğini ortaya koymuş, "İslâm şehri" yerine "Arap şehri" modelini teklif etmiştir. Ayrıca Osmanlı idaresinin bu şehirler için şehirleşme, ticaret ve nüfus bakımından gelişme dönemi olduğunu savunmuş, çalışmalarında şehirlerin fiziksel özellikleri yanında sosyoekonomik ve idarî durumlarını da ele